

Natuur.oriolus

Invasie
barmsijzen
2005

Goudvinken
met
trompetroepje

Nieuw voor België:
Perzische
Roodborst

Over teuters en trompetters: twee invasies in Vlaanderen van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula*

WOUTER FAVEYTS

Twee winters na elkaar kregen grote delen van Europa te maken met een opvallende invasie van Noordse Goudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula*. Ook in Vlaanderen waren beide influxen duidelijk te merken. Behalve door het hoge aantal vogels dat er bij betrokken was vielen de invasies ook op door de vreemde roep die de dieren lieten horen: de Nederlandstalige ornithologie kent sindsdien twee nieuwe woorden: 'Trompetgoudvinken' en 'Teutergoudvinken'!

Toelichting bij de naamkeuze: er wordt gekozen voor de naamkeuze 'Noordse Teutergoudvink'. Daarmee moet duidelijk zijn dat het gaat om vogels die behoren tot de ondersoort *Pyrrhula p. pyrrhula* en die daarnaast het specifieke 'teuterroepje' laten horen.

In het najaar van 2004 ontstond de nodige beroering over Goudvinken met een onbekende roep. Via allerlei digitale kanalen bleek bovendien al snel dat het geen lokaal fenomeen was; in heel noordelijk Europa werd vastgesteld dat er niet alleen grote aantallen Goudvinken in beweging waren, maar ook dat de vogels in kwestie heel anders riepen dan men hier van deze soort gewend is. Aanvankelijk bestond zelfs verwarring over welke soort het rare geluid voortbracht. Het ging echter niet om massaal ontsnapte Zebra's *Taeniopygia guttata* of ongekende invasies van Witband-

kruisbekken *Loxia leucoptera* of Woestijnvinken *Bucanetes githagineus*, soorten met een enigszins gelijkaardig geluid. Het waren wel degelijk Goudvinken *Pyrrhula pyrrhula* die schijnbaar en masse op een ander toontje waren overgeschakeld. De vogels werden ook in de daaropvolgende winter waargenomen. De verrassing werd nog groter toen in het najaar 2005 opnieuw opvallende aantallen Goudvinken met dat rare roepje arriveerden, zelfs in nog grotere aantallen dan het jaar ervoor!

In dit artikel wordt dieper ingegaan op beide invasies, met daarnaast ook aandacht voor het speciaal type roep die de vogels lieten horen.

Invasie winter 2004-2005

Najaar (oktober – november)

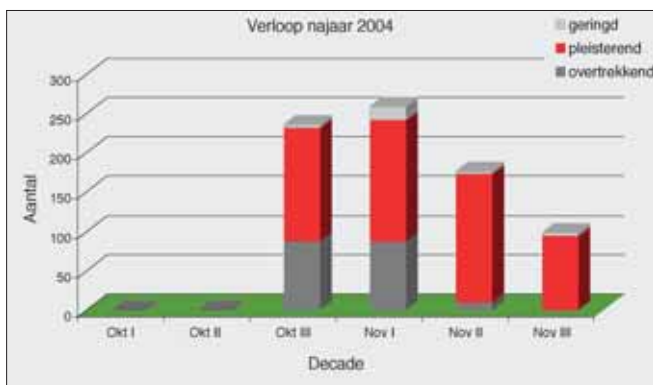
Op 22 oktober werd voor het eerst een Goudvink met een vreemde roep waargenomen te Brecht (A). Enkele dagen later bleek er al sprake te zijn van een ware trek golf, met alleen al in de laatste week van oktober in totaal 236 geregistreerde vogels! In de eerste decade van november zette de influx zich onverminderd voort, met in totaal 259 waargenomen exemplaren. Daarna ging het in dalende lijn, met in de tweede en derde decade van november nog respectievelijk 176 en 99 genoteerde vogels. De vermelde aantallen geven de som weer van actief overtrekkende vogels, pleisteraars en vogels

die door ringers van een wetenschappelijke ring werden voorzien.

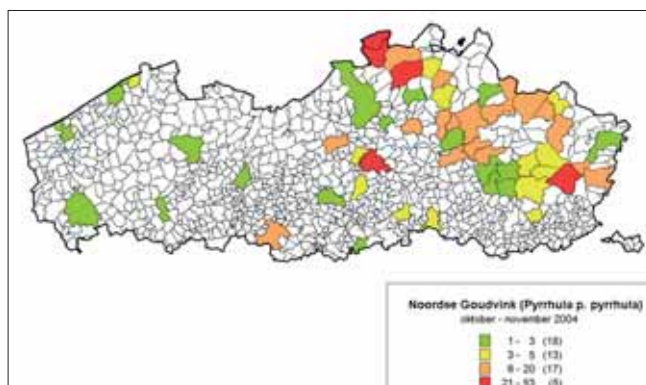
Een verdere analyse van de aantallen geeft weer dat het aandeel vogels dat actief overtrekkend werd waargenomen in verhouding opvallend hoger lag in de laatste decade van oktober (37 %) en de eerste decade van november (34 %) (Fig. 1). Tegen het einde van november bedroeg het aantal actieve trekkers nog amper 5 % van het totaal aantal waargenomen vogels. Dit geeft aan hoe de vogels eind oktober en begin november nog volop in beweging waren en zich vervolgens in de loop van november gingen vestigen in geschikte voedselgebieden.

Het dagmaximum op één locatie in het najaar van 2004 bedroeg 40 exemplaren te Eksel (L) op 27 oktober en op 11 november. Het totaal aantal Noordse Teutergoudvinken dat in de periode eind oktober – november 2004 in Vlaanderen heeft verbleven mag worden verondersteld meerdere duizenden exemplaren te hebben bedragen, rekening houdend met het totaal doorgegeven aantal van 582 vogels. Het is niet uitgesloten dat dit laatste cijfer dubbeltellingen bevat, waarbij dezelfde vogels bijvoorbeeld en als trekker en als pleisteraar werden genoteerd. Er mag echter worden aangenomen dat dit het totaalbeeld niet significant beïnvloedt, aangezien rekening mag worden gehouden met vogels die aan de aandacht van vogelkijkers ontsnapten of die niet werden doorgegeven.

De ruimtelijke verspreiding (Fig. 2) toont aan dat de nadruk zeer sterk op provincies Antwerpen en Limburg lag. Ten westen van

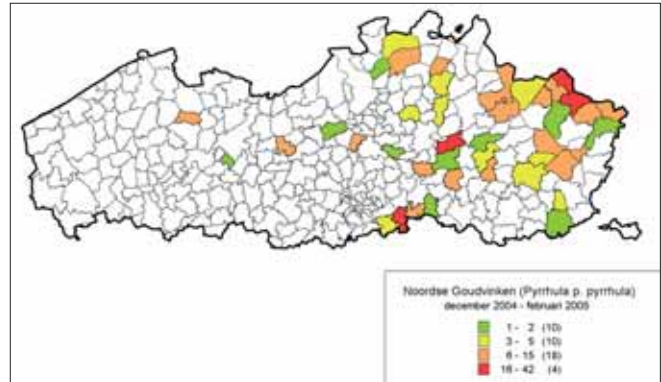
Figuur 1. Aantalverloop van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens het najaar van 2004 (okt – nov).
Figure 1. Numbers of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the autumn of 2004 (Oct – Nov).

Figuur 2. Verspreiding van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens het najaar van 2004 (okt – nov).
Figure 2. Distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the autumn of 2004 (Oct – Nov).

Figuur 3. Aantalsverloop van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2004-2005 en het voorjaar van 2005 (dec – apr).
Figure 3. Numbers of Northern 'Trumpeter' Bullfinches Pyrrhula p. pyrrhula in Flanders in the winter of 2004-2005 and the spring of 2005 (Dec – Apr).

Figuur 4. Verspreiding van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2004-2005 (dec – feb).
Figure 4. Distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches Pyrrhula p. pyrrhula in Flanders in the winter of 2004-2005 (Dec – Feb).

de lijn Brussel-Antwerpen werden slechts zeer spaarzaam Noordse Teutergoudvinken waargenomen.

Winter (december – februari)

Voor het analyseren van de wintergegevens is gebruik gemaakt van het maximum aantal exemplaren dat op een bepaalde locatie werd vastgesteld per decade, althans voor wat betreft de in het veld waargenomen vogels. Soms is dit slechts op één enkele waarneming gebaseerd, voor andere plaatsen is dit gestoeld op een heel aantal observaties. Wat de geringste vogels betreft geven ze wel de totalen weer die op een bepaalde locatie werden geringd, omdat het hier met zekerheid om verschillende vogels ging.

De maanden december en januari laten vrijwel constante aantallen zien, met een dipje eind december. Vanaf de eerste decade van februari is er een duidelijke afname ten opzichte van de twee vorige maanden. Het lijkt aannemelijk dat een deel van de vogels in de tweede helft van de winter terug uit Vlaanderen is weggetrokken, terwijl een ander deel nog een tijd lang is blijven hangen. In bepaalde gebieden bevestigen de regelmatige waarnemingen het vermoeden dat de vogels een hele tijd ter plekke bleven, vaak in de buurt van een rijke voedselbron. Ook in deze periode werd het hoogste dag-aantal vastgesteld in Eksel (L), met 34 ex. op 20 december.

Een voorzichtige extrapolatie van de 372 gemelde vogels (pleisteraars en ringvangsten) laat toe het aantal Noordse Teutergoudvinken in Vlaanderen in de winter 2004-2005 te schatten op enkele duizenden exemplaren. Ook hier geldt de opmerking dat sommige exemplaren vermoedelijk dubbel werden geteld (pleisteraars of ringvangsten). Anderzijds zullen ook zeker heel wat vogels zijn gemist of niet doorgegeven.

De nadruk van de verspreiding lag ook tijdens de winter nog steeds op oostelijk

Vlaanderen, met de meest opvallende concentraties in Noord-Limburg, de Demervallei en de Dijlevallei ten zuiden van Leuven.

Voorjaar (maart – april)

De aantallen die in februari werden gemeld bleven vrij stabiel tot de tweede decade van maart, waarna zich een plotse en heel scherpe daling inzette. Mogelijk heeft het vrij lange verblijf van een deel van de vogels te maken met de koude eerste maartheft. April leverde nog slechts één enkele vogel op.

Invasie winter 2005-2006

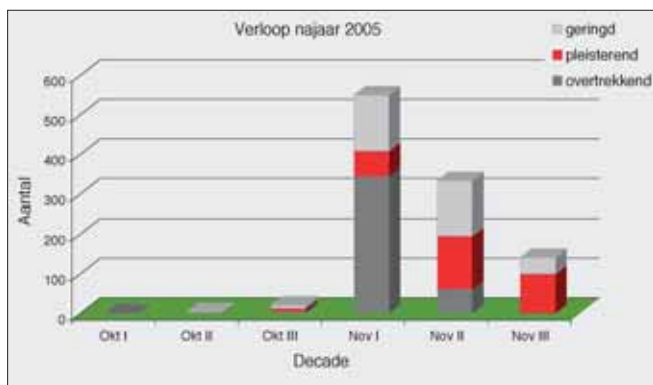
Najaar (oktober – november)

Na een vroege waarneming van twee exemplaren op 16 oktober te Westerlo (A) was het wachten tot de laatste dagen van oktober vooraleer de volgende vogels Vlaan-

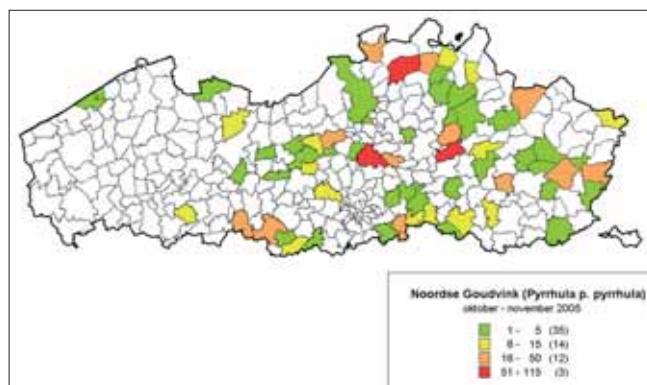
deren begonnen binnen te druppelen. Dat begin zette aarzelend door in de eerste dagen van november, maar vanaf 4 november was het goed raak: een massale influx van Noordse Teutergoudvinken. Op heel wat plaatsen werden overtrekkende vogels waargenomen, met vrij spectaculaire dagmaxima op enkele locaties. Naast overvliegende vogels doken er ook al pleisteraars op. De piek in de eerste decade van november is zeer opvallend (Fig. 5). In totaal werden tijdens de eerste tien dagen van november maar liefst 550 Noordse teuters gemeld in Vlaanderen. In de tweede decade van november namen de aantallen terug af, maar alles samen werden er toch nog ruim 300 vogels genoteerd. Tijdens de laatste novemberdecade werd opnieuw een halvering van de aantallen genoteerd. De vermelde aantallen geven de som weer van actief overtrekkende vogels, pleisteraars en vogels

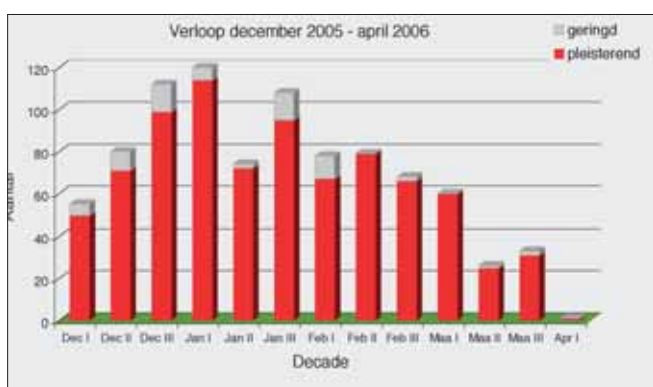
Mannetjes Noordse Teutergoudvink *Pyrrhula p. pyrrhula* zijn hel gekleurd; deze vogel vertoont zelfs rood op de rug. 22 nov 2005, Zichem (VL.B) (Foto: Marc Herremans).

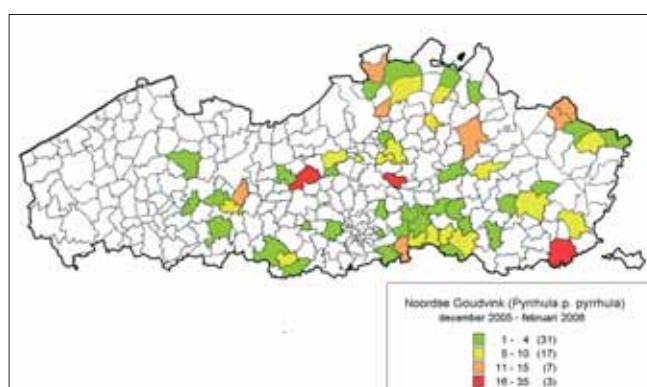
Figuur 5. Aantalsverloop van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens het najaar van 2005 (okt – nov).
Figure 5. Numbers of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the autumn of 2005 (Oct – Nov).

Figuur 6. Verspreiding van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens het najaar van 2005 (okt – nov).
Figure 6. Distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the autumn of 2005 (Oct – Nov).

Figuur 7. Aantalsverloop van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2005-2006 en het voorjaar van 2005 (dec – apr).
Figure 7. Numbers of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the winter of 2005-2006 and the spring of 2005 (Dec – Apr).

Figuur 8. Verspreiding van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2005-2006 (dec – feb).
Figure 8. Distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the winter of 2005-2006 (Dec – Feb).

die door ringers van een wetenschappelijke ring werden voorzien.

Net als het jaar ervoor lag het aandeel actieve trekkers onder de waargenomen vogels opvallend hoger in het begin van de invasie. In de eerste decade van november ging het zelfs om 62 % van het totaal. De steeds toenemende populariteit van het trekten en het alsnog groeiend aantal telposten is hier uiteraard niet vreemd aan. Vrijwel iedereen die begin november 2005 enige tijd op een telpost doorbracht kon getuige zijn van overtrekkende Noordse Goudvinken en hun vreemde geluidje. In de tweede decade van november was het aandeel actief trekkende vogels al flink afgenomen, tot 18 %. In de laatste decade van november bleek de trek volledig stil te vallen en werden enkel nog pleisterende exemplaren gemeld. De herfst van 2005 leverde dus net als die van 2004 een patroon op van plotse en forse trek die snel stilviel wat veel pleisterende vogels opleverde.

Het hoogste dagmaximum voor één plaats was 34 vogels te Bonheiden (A) op 28 november. Op regelmatig bezette trekposten te Brecht (A) en Mechelen (A) wer-

den in deze periode totalen genoteerd van respectievelijk 89 en 92 exemplaren.

Als we getelde doortrekkers, dagmaxima per gemeente en aantal geringde vogels samen tellen komen we op een totaal van 971 vogels voor heel Vlaanderen. Met name wat de veldwaarnemingen van pleisteraars en de ringvangsten betreft bleek er sprake van een beperkte overlap. In combinatie met de vele vogels die vermoedelijk niet zijn opgemerkt of niet werden doorgegeven, mag worden verondersteld dat vele duizenden Noordse goudvinken Vlaanderen aandeden in het najaar van 2005!

In vergelijking met de vorige winter was er een meer homogene spreiding over Vlaanderen (Fig. 6), met minder nadruk op de provincies Limburg en Antwerpen. Vrijwel alle gevallen zijn wel te situeren ten oosten van de Schelde.

Winter (december – februari)

In december namen de aantallen aanvallend af ten opzichte van eind november. Vervolgens is er weer sprake van een stijging naar een piek rond de jaarwisseling. Deze stijging kan te maken hebben met het feit

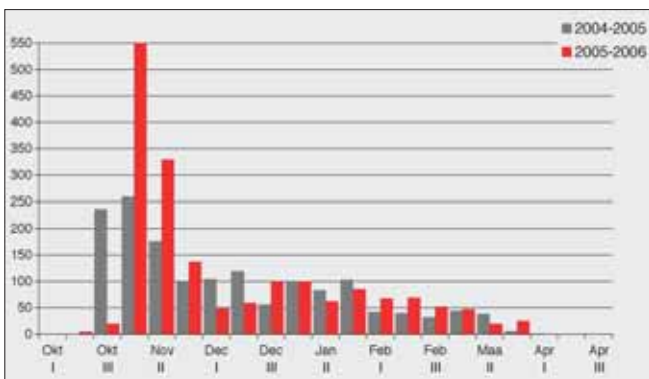
dat er in de loop van de winter bijkomende overwinteraars werden ontdekt, die eigenlijk wel al langer aanwezig waren, zonder dat er sprake was van een bijkomende influx van nieuwe vogels. De ruchtbaarheid die via allerlei kanalen werd gegeven aan de invasie van Noordse Teutergoudvinken deed heel wat vogelkijkers immers specifiek op zoek gaan naar deze vogels. En zwakke nieuwe instroom valt anderzijds niet uit te sluiten. Vanaf februari werd een vrijwel constante daling van de aantallen ingezet.

Het hoogste dagaantal was 34 exemplaren te Bonheiden (A) op 24 december. De dagmaxima van pleisterende vogels per gemeente en de totalen van geringde vogels in de periode december - februari leveren een totaal op van 442 vogels. Vermoedelijk waren er meerdere duizenden overwinteraars in Vlaanderen.

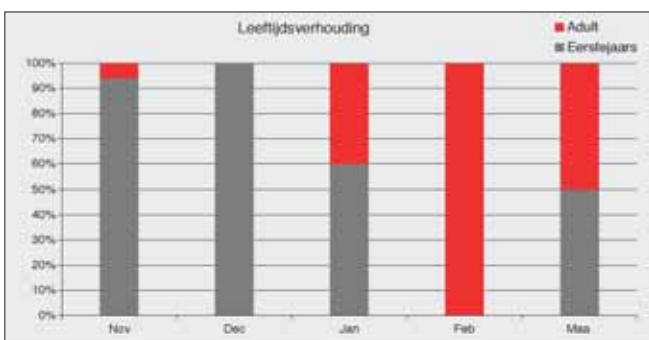
Ook tijdens de wintermaanden was er in 2005-2006 sprake van een iets ruimere verspreiding dan in de winter 2004-2005. Net als in het najaar werden ook nu echter vrijwel alle vogels nog steeds ten oosten van de Schelde gezien, met geen gevallen in de provincie West-Vlaanderen.

Noordse Teutergoudvink *Pyrrhula p. pyrrhula* mannetje, 7 jan 2006, Oudenaarde (O) (Foto: Bart Heirweg).

Figuur 9. Aantalsverloop van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula*: vergelijking tussen de winters 2004-2005 en 2005-2006. Figure 9. Numbers of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders: comparison of the winters of 2004-2005 and 2005-2006.

Figuur 10. Verloop van de leeftijdsverdeling van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2004-2005. Figure 10. Age distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the winter of 2004-2005.

Voorjaar (maart – april)

De daling die reeds was ingezet in februari zette zich door in de maand maart, met de laatste vogel op 2 april.

Het spaarzame aantal gevallen uit het voorjaar was vooral te situeren in het centrale deel van Vlaanderen, in de ruime omgeving van Brussel en Antwerpen.

Vergelijking van beide invasies

Een vergelijking tussen de winters 2004-2005 en 2005-2006 toont duidelijk aan hoe de eerste influx iets vroeger van start ging, met reeds flinke aantallen in de laatste decade van oktober. De piek viel echter pas in de eerste decade van november. In het najaar van 2005 werden de bewegingen pas begin november duidelijk, met al onmiddellijk een piek in de eerste decade van die maand.

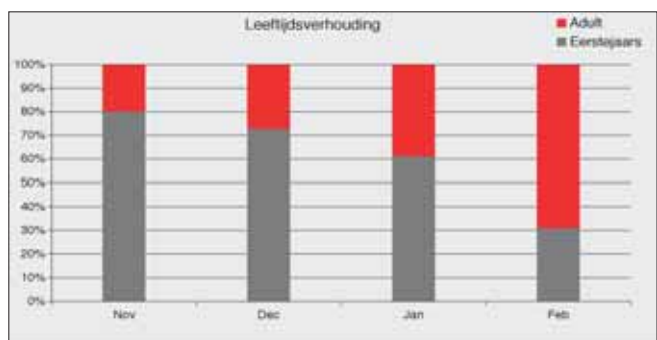
In beide jaren zien we eind november een afname van de aantallen. Eind maart waren de vogels telkens verdwenen, met zowel in 2005 als in 2006 de allerlaatste vogels begin april.

Wat absolute aantallen betreft blijkt de tweede invasie in het najaar veel sterker te zijn geweest dan de eerste, met naar schatting ongeveer dubbel zoveel vogels. De aantallen tijdens de wintermaanden waren in beide invasies meer vergelijkbaar, met weliswaar de grootste aantallen in de tweede winter.

Leeftijdsverdeling

Op basis van de gegevens verzameld door wetenschappelijke ringers, verbonden aan het Belgisch Ringwerk (Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen), kan dieper worden ingegaan op de leeftijd van de vogels die deel uitmaakten van de beide invasies. Veldwaarnemingen zijn hierbij niet bruikbaar, omdat de leeftijd bij Goudvinken in het veld niet kan bepaald worden.

Er dient te worden opgemerkt dat voor de leeftijdsanalyse gebruik werd gemaakt van alle ringvangsten van Noordse Goudvinken, geregistreerd als van de ondersoort *Pyrrhula p. pyrrhula*. Een zwak punt hierbij is dat het niet met zekerheid allemaal om Noordse Teutergoudvinken ging, maar gezien het massale karakter van de invasie wordt ervan uitgegaan dat alle vogels Teuters waren. Deze analyse is niet enkel gebaseerd op Vlaamse gegevens: alle in België geringde exemplaren behorende tot deze ondersoort *Pyrrhula p. pyrrhula* werden verwerkt. Ringgegevens worden immers op Belgisch niveau verwerkt en het zou geen sinecure zijn geweest om de gegevens op te splitsen en apart te analyseren. Een voordeel is trouwens dat hierdoor een groter aantal gegevens werd onderzocht, wat de representativiteit van de gegevens ten goede komt. Het grootste deel van de vogels werd trouwens in Vlaanderen geringd. Uiteraard kon enkel gebruik worden gemaakt van de vogels die op leeftijd werden gebracht.

Figuur 11. Verloop van de leeftijdsverdeling van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winter 2005-2006. Figure 11. Age distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Flanders in the winter of 2005-2006.

Tabel 1. Leeftijdverdeling van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winters 2004-2005 en 2005-2006.

Table 1. Age distribution of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in the winters of 2004-2005 and 2005-2006.

	Winter 2004-2005			Winter 2005-2006		
	Eerstejaars	Adult	Onbepaald	Eerstejaars	Adult	Onbepaald
Man	15	12	5	93	42	22
Vrouw	29	10	3	221	49	39
%	67	33	*	77	23	*

* Niet meegeteld voor % bepaling

Tabel 2. Geslachtsverdeling van Noordse Teutergoudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* tijdens de winters 2004-2005 en 2005-2006.

Table 2. Sex ratio of Northern 'Trumpeter' Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in the winters of 2004-2005 and 2005-2006.

	Winter 2004-2005		Winter 2005-2006	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Aantal	32	42	157	309
%	43	57	34	66

Tijdens de invasie van 2004-2005 werden 66 van de geringde vogels op leeftijd gebracht. Het waren vooral (67 %) vogels in hun eerste kalenderjaar. Ondanks het eerder kleine staal (november 19 ex., december 15 ex.) valt uit figuur 10 toch af te leiden dat er in het begin van de eerste invasie opvallend meer jonge vogels werden geringd dan oudere dieren. Voor november en december ging het om respectievelijk 94 en 100 % eerstejaarsvogels; het aantal onderzochte exemplaren bedroeg 19 voor november en 15 voor december; kleine aantallen, maar toch niet zo gering. Op het einde van de figuur wordt het beeld aanzienlijk beïnvloed door het lage aantal vogels; toch heeft de 100 % adulten van februari betrekking op zeven vogels en de 50 % verdeling van maart op in totaal tien vogels. In het algemeen kan de voorzichtige conclusie getrokken worden dat het aandeel jonge vogels duidelijk hoger scheen te liggen in het begin van de invasie. Dit is een niet onbelangrijk gegeven met het oog op de leeftijdsanalyse van de volgende winter.

De analyses inzake leeftijd voor de winter 2005-2006 geven een betrouwbaarder beeld omdat er veel meer vogels gevangen werden (405 exemplaren). Voor de hele tweede invasie leverde dit een percentage van 77 % eerstejaarsvogels op. Het leeftijdsverloop doorheen de influx van 2005-2006 vertoont een opvallend verloop, met een naar verhouding steeds krimpend aandeel jonge vogels. In november ging het om 80 % vogels in hun eerste winter; in februari bedroeg dit nog amper 31 % van het totaal aantal geringde vogels.

Het is niet waarschijnlijk dat hier een invloed is van wijzigende vangstkansen bij jonge en volwassen vogels in de loop van de influx (mond. med. M. Herremans). Mogelijk kan het grotere aandeel jonge vogels verklaard worden doordat beide invasies in Vlaanderen min of meer hun uiterste grens bereikten. Jonge vogels werden mogelijk door meer ervaren oudere exemplaren weggeconcentreerd uit voedselgebieden dicht bij het brongebied. Daardoor waren zij gedwongen om verder weg te trekken op

zoek naar geschikte gebieden. Dat verklaart uiteraard nog niet waarom het aandeel jonge vogels afnam in de loop van de winter.

Geslachtsverdeling

Op basis van de gegevens verzameld door ringers is ook de verhouding tussen de geslachten in de beide invasies onderzocht. In tegenstelling tot leeftijd kan het geslacht bij (Noordse) Goudvinken in het veld in principe wel bepaald worden. Bij heel wat veldwaarnemingen werd echter geen melding gemaakt van het geslacht van de geobserveerde vogels. Mogelijk kon slechts een deel van een pleisterende of overvliegende groep op geslacht worden gebracht en/of ze werden enkel gehoord. Om dit op te vangen is voor de geslachtsanalyse enkel gebruik gemaakt van de door ringers gevangen vogels waarvan het geslacht bepaald was. Tijdens de invasie van 2004-2005 was er een licht maar toch duidelijk overwicht aan vrouwtjes (57 %) (n= 74). Er zijn geen aanwijzingen dat vrouwtjes zich makkelijker zouden laten vangen dan mannetjes (mond. med. M. Herremans).

Het grotere aandeel vrouwtjes werd bevestigd tijdens de tweede influx van 2005-2006, met 66 % vrouwtjes tegen 34 % mannetjes, en dat gebaseerd op veel hoger aantal onderzochte exemplaren (466 vogels).

Een verklaring hiervoor kan aansluiten bij die voor leeftijdsverschillen. Het is bekend dat bij heel wat trekvogels de mannetjes minder ver trekken dan de vrouwtjes (Burton 1995). Mannetjes willen in het

Noordse Teutergoudvink *Pyrrhula p. pyrrhula*, vrouwtje, 7 maa 2006, Kalmthout (A)
(Foto: Glenn Vermeersch)

voorjaar immers zo snel mogelijk een geschikt broedterritorium innemen. Verder kan ook de grootte een rol spelen. Mannelijke Goudvinken zijn iets zwaarder (Cramp & Perrins 1994), waardoor ze een concurrentieel voordeel hebben ten opzichte van de iets lichtere vrouwtjes en gemiddeld beter bestand zijn tegen de koude. Dit laat de mannetjes toe om de goede voedselgebieden dichterbij hun brongebied te exploiteren; waardoor vrouwtjes in grotere mate gedwongen worden om verder te trekken. De gewichtsverschillen tussen beide geslachten zijn echter heel klein zodat deze verklaring zeer hypothetisch blijft.

Voedselbronnen

Het wintervoedsel van (Noordse) Goudvinken bestaat uit zaden (Alerstam 1990). Tijdens de twee beschreven invasies van Noordse Teutergoudvinken was het opvallend dat de vogel vaak foerageerde op Gelderse Roos *Viburnum opulus*, iets wat zelden of nooit wordt gezien bij Goudvinken van de in Centraal- en West-Europa broedende ondersoort *europaea*. Daarnaast werd waargenomen dat de vogels voedsel zochten op de volgende plantensoorten: Berk *Betula spec.*, Hop *Humulus lupulus*, Bitterzoet *Solanum dulcamara*, Japanse Duizendknoop *Fallopia japonica*, Braam *Rubus fruticosus*, Kamperfoelie *Lonicera spec.*, Es *Fraxinus excelsior*, Kastanje *Castanea spec.*, Esdoorn *Acer*, Liguster *Ligustrum spec.*, Spork *Rhamnus frangula*, Gewone Robinia *Robinia pseudoacacia*, Vlinderstruik *Buddleia davidii*, Hennepnetel *Galeopsis tetrahit* en Wilg *Salix spec.*

Omvang van de invasies buiten Vlaanderen

De opvallende invasies van Noordse Teutergoudvinken in Vlaanderen in 2004-2005 en 2005-2006 maakten uiteraard deel uit van een meer grootschalige beweging. In grote delen van Europa werden grote aantallen waargenomen. De bijzondere roep en de omvang van de influxen werd ook elders vergezeld van talrijke commentaren en speculaties.

2004-2005

In 2004-2005 was er vanaf midden september sprake van een opvallende beweging van Goudvinken rond de Botnische Golf, in Centraal Zweden en Finland. Vanaf eind september bereikten de vogels Zuid-Finland en de zuidelijke helft van Zweden, met een piek begin oktober en een maximaal dagtotaal van maar liefst 2.250 vogels op een telpost in Finland. Tenminste in Finland werden deze aantallen expliciet als uitzonderlijk beschouwd.

Vanaf half oktober was het Verenigd Koninkrijk aan de beurt, met de hoogste aantallen in het noorden en het oosten. 26 vogels bereikten zelfs IJsland en dit vanaf 22 oktober.

Ten zuiden van de Baltische Zee was het wachten tot half oktober toen de invasie Polen en Noord-Duitsland bereikte. Logischerwijze werd de invasie in Nederland iets eerder opgemerkt dan in Vlaanderen. Veel verder dan Vlaanderen gingen de vogels blijkbaar niet; buiten het departement Pas-de-Calais werden in Noordwest-Frankrijk geen waarnemingen gemeld.

In Centraal-Europa gingen de vogels wel zuidelijker, tot Oost-Frankrijk, Zwitserland en Noord-Italië.

In Oost-Europa werden grote aantallen genoteerd in Hongarije en Slowakije en Roemenië; enkele vogels stootten zelfs door tot in Bulgarije.

2005-2006

De tweede influx zette later in dan de eerste, zoals ook bleek uit de Vlaamse gegevens. Vanaf half oktober werd doortrek opgemerkt in Zuid-Zweden en Centraal-Europa.

Vanaf begin november werden Noordse Teuters opgemerkt in onder meer Duitsland, de Lage Landen, Frankrijk en Zwitserland.

In tegenstelling tot de invasie in 2004-2005 ging de tweede influx grotendeels voorbij aan het Verenigd Koninkrijk en het grootste deel van Scandinavië. De invasie van 2005-2006 reikte wel iets verder zuidelijk, tot in Noord-Spanje (twee groepjes, in de regio's Asturië en Catalonië). In Spanje ging het om de eerste gevallen van de ondersoort Noordse Goudvink *Pyrrhula p. pyrrhula* (pers. med. J.L. Copete).

Herkomst van Noordse Teutergoudvinken

Gedurende geruime tijd bestond er aanzienlijke verwarring en speculatie over het opmerkelijke type roep dat deze Noordse Goudvinken lieten horen. De Goudvink is een soort met een zeer ruime verspreiding in Eurazië, vanaf het Iberisch Schiereiland en de Britse Eilanden tot aan de kusten van de Stille Oceaan op het Kamchatka-Schiereiland in oostelijk Azië. Daarbij worden tien ondersoorten erkend, waaronder de in Vlaanderen en Centraal- en westelijk Europa broedende ondersoort *europaea* (Pennington & Meek 2006). Het taxon van de Azoren *murina* krijgt in een aantal publicaties soortstatus toegekend (Ramos 1995). Meerdere ondersoorten passeerden de revue als potentiële voortbrengers van het 'nieuwe geluid'. Zo werd er gesuggereerd dat het om vogels zou gaan van ver oostelijk in Azië, terwijl anderen opperden dat het om de ondersoort *rossikowi* uit de Kaukasus zou kunnen gaan.

Na een aantal speculaties kreeg de verklaring de bovenhand dat de Noordse Teutergoudvinken afkomstig waren uit het Noord-Oosten van Europa. Het bleek immers dat in het broedseizoen Goudvinken met dergelijke roepjes werden gehoord in het noordwesten van Rusland, in de Komi-Republiek. Ook in aangrenzende delen van Noord-Finland bleek dit roeptype frequent te worden gebruikt door Goudvinken, ook tijdens het broedseizoen (Constantine & The Sound Approach 2006). Ook in Zweden is het roeptype in kwestie reeds gemeld tijdens het broedseizoen (pers. med. J. Grahm). Verder oostelijk, in de regio rond Perm in het Oeralgebergte (Russische Federatie) is vastgesteld dat de teuterroep 'de normale roep

Noordse Teutergouldvink *Pyrrhula p. pyrrhula*, vrouwtje, 4 jan 2006, Schoten (A)
(Foto: Glenn Vermeersch)

is, die alle lokale vogels laten horen (pers. med. U-S Browa). De precieze grenzen van het verspreidingsgebied van dit roeptype zijn momenteel nog niet helemaal duidelijk. Het is mogelijk dat de grenzen van het broedgebied van deze vogels niet helemaal vastliggen. Vermoedelijk gaat het om een roeptype van Goudvinken die in aanzienlijke mate een nomadisch broedvoorkomen kennen, waarbij de plaats waar individuele vogels broeden van jaar tot jaar sterk kan verschillen. Een dergelijk gedrag komt ook voor bij andere soorten vinkachtigen die in de immense taigagordel broeden van noordelijk Europa en Azië, zoals Witbandkruisbek en Grote Barmis *Carduelis f. flammae*. Dit nomadische trekgedrag verschilt van wat we kennen bij West-Europese Goudvinken (zoals de bij ons broedende ondersoort *europaea*), maar het is niet ongewoon dat verschillende populaties van eenzelfde soort andere trekgewoontes hebben, afhankelijk van de breedte van het voedselspectrum en het al dan niet bestaan van sterke variatie in de beschikbaarheid van voedsel (Alerstam 1990, Hagemeyer & Blair 1997, Newton 2006).

Aanvankelijk bestond enige verwarring over het feit of dezelfde vogels al dan niet in staat bleken te zijn om zowel de goed bekende 'normale' goudvinkenroep te laten horen als de teuterroep. Uiteindelijk zijn er echter geen gevallen bekend waarin dit met zekerheid het geval was. Dit wordt bevestigd door onderzoek in Denemarken waaruit is gebleken dat vogels van het ene of het andere roeptype consistent waren in het gebruik ervan (Fox 2006). De verwarring ontstond zeer waarschijnlijk doordat vogels van een verschillend roeptype gelijktijdig werden gehoord.

Voor de meeste waarnemers in Europa, zelfs in Scandinavië en Finland ging het om een nieuw roeptype van Goudvink. Dat is opmerkelijk gezien het roeptype ook tijdens het broedseizoen in noordelijk Fenno-Scandinavië is genoteerd, maar dit kan te maken hebben met het nomadische voorkomen van noordelijke Goudvinken (zie hoger).

Naarmate zich meer stemmen lieten horen in het debat bleek het roepje echter ook buiten het uiterste noordoosten van Europa niet zo nieuw te zijn als aanvankelijk werd aangenomen. Zo werd het ook al gehoord bij Goudvinkinvasies rond de Baltische Zee. Ook in Nederland bleek het al vastgesteld in 2001 (Constantine & The Sound Approach 2006, Pennington & Meek 2006). De jongste twee invasies waren echter opmerkelijk door de opvallende aantallen die erbij betrokken waren.

Voor Vlaanderen en België ging het in elk

geval om de eerste gerapporteerde gevallen van dit roeptype.

Intussen heeft de term 'Komi-Goudvink' ingang gevonden om het betreffende roeptype aan te duiden. De bovenstaande informatie maakt echter duidelijk dat de vlag dan de lading niet dekt omdat het roeptype een veel ruimere verspreiding kent dan de Komi-Republiek. Mogelijk is 'Taiga-Goudvink' een betere benaming. Voor wie wat meer kleur in het ornithologisch taalgebruik kan appreciëren is de naam 'Teutergoudvink' waarschijnlijk nog niet zo slecht.

We mogen besluiten dat het 'teuterroepje' een specifiek roeptype vormt binnen de ondersoort *Pyrrhula p. pyrrhula*, de Noordse Goudvink.

Interessante ringgegevens

De opvallende invasies van Noordse Teutergoudvinken konden in Vlaanderen en België op bijzondere aandacht rekenen van een aantal ringers. Vooral tijdens de invasie van 2005-2006 werden grote aantallen gevangen en van een ring voorzien. Dat leverde reeds een aantal heel interessante terugmeldingen op.

Zo waren er tijdens de winter 2004-2005 drie terugmeldingen van vogels op dezelfde plaats waar ze waren gevangen, met gemiddeld 34 dagen tussen de eerste en de tweede vangst. Dat wijst er op dat de vogels vaak langdurig ter plaatse zijn gebleven in goede voedselgebieden. Heel opmerkelijk was de terugvangst van een op 26 oktober 2004 te Eksel (L) geringde vogel in Barnim, bij Berlijn, in oostelijk Duitsland, op 8 november 2005. Deze vogel was na de winter 2004-2005 vermoedelijk terug richting broedgebieden gevlogen; de datum en plaats van terugvangst geven aan dat het dier opnieuw deel uitmaakte van de tweede invasie. Nog opmerkelijker in dit opzicht waren de twee vogels die in de twee opeenvolgende invasies op dezelfde plaats in België werden hervangen. Een vogel die op 8 maart 2005 een eerste maal was gevangen te Polleur (Lg) vloog daar opnieuw in de netten op 28 november 2005. Een ander exemplaar dat op 26 december 2005 werd gecontroleerd te Herselt (VB) was daar op 28 januari 2005 geringd. Dit is opmerkelijk aangezien trouw aan een wintergebied niet als kenmerkend wordt beschreven voor nomadische invasiesoorten (Newton 2006).

In de winter 2005-2006 waren er maar liefst 25 hervangsten van vogels op dezelfde plaats, met gemiddeld een verschil van 15,5 dagen tussen de eerste vangst en de controle. Daarnaast waren er vijf terugmeldingen elders in België, met een gemiddelde tussentijd van 18 dagen. Het is daarbij ver-

meldenswaardig dat vier van deze vijf vogels voor de eerste maal werden gevangen in november, om vervolgens later in diezelfde maand op de tweede locatie te worden hervangen. Het ging hier blijkbaar om vogels die in het begin van de invasie nog actief aan het trekken waren, om zich vervolgens ergens te vestigen om de winter door te brengen.

Kenmerken van Noordse Goudvink

Ten tijde van de invasie werd aardig gespeculeerd over de mate waarin Noordse Goudvinken in het veld herkenbaar zijn als dusdanig. Een aantal aandachtspunten kwam daarbij aan bod, maar uiteindelijk moet worden besloten dat geen enkel kleedkenmerk kan worden beschouwd als objectief bruikbaar in het veld.

Groote- en kleurverschillen zijn de twee meest genoemde kenmerken om Noordse Goudvinken te onderscheiden van de bij ons broedende ondersoort *europaea*. Groote en gewicht zijn inderdaad diagnostische kenmerken: de vogels zijn zwaarder en de vleugels en staart zijn langer in vergelijking met onze broedvogels (Cramp & Perrins 1994). Zelfs bij veldwaarnemingen van Noordse Goudvinken kan dit opvallen, maar dit is niet met zekerheid te beoordelen. Meestal bestaat wel de indruk dat Noordse Goudvinken dikke en plompe vogels zijn, met een 'wollig' voorkomen en met een zware snavel en een stierennek. In veel gevallen valt in het veld ook op dat Noordse Goudvinken, zowel mannetjes als vrouwtjes, helderder en meer levendig gekleurd zijn dan exemplaren behorende tot *europaea*. Het rood bij mannetjes Noordse Goudvink is haast fluorescerend. Sommige mannetjes vertonen zelf rode veertjes op de rug. Bijzonder in dit opzicht is overigens een anekdote uit het Verenigd Koninkrijk, van twee kleurenblinde vogelkijkers die normaliter geen verschillen konden waarnemen tussen de geslachten bij lokale Goudvinken (ondersoort *pileata*) maar wel bij de Noordse vogels van de invasie van 2004-2005 (Pennington & Meek 2006)! Kleurverschillen zijn echter moeilijk op objectieve wijze te beoordelen en bovendien kan de perceptie van de kleuren sterk beïnvloed worden door weersomstandigheden en belichting.

Vogels in de hand kunnen goed bekeken worden en dan kunnen de volgende kenmerken van Noordse Goudvink waargenomen worden:

- een bredere en bleekgrijze band op de binnenste grote armdekveren;
- een duidelijker witte aanzet op de inkeping van de buitenvlaggen op de handpennen (Foto blz. 126);

Noordse Teutergoudvink *Pyrrhula p. pyrrhula*, vrouwtje, 4 jan 2006, Schoten (A) (Foto: Glenn Vermeersch)

Noordse Teutergoudvink *Pyrrhula p. pyrrhula*, mannetje, 7 maa 2006 Kalmthout (A) (Foto: Glenn Vermeersch)

- soms een wit streepje op de binnenvlag van de buitenste staartpennen (uitzonderlijk ook op andere staartpennen); dit is heel zeldzaam bij de ondersoort *euro-paea*).

Voorkomen van Noordse Goudvink in Vlaanderen

De invasies van 2004-2005 en 2005-2006 leverde de eerste waarnemingen op van Noordse Teutergoudvinken voor Vlaanderen en België, maar het was zeker niet de eerste maal dat hier de ondersoort *Pyrrhula p. pyrrhula*, Noordse Goudvink, werd vastgesteld. In Vogels in Vlaanderen (VLAVICO 1989) wordt deze ondersoort vermeld als een 'niet-jaarlijkse wintergast in zeer klein aantal van oktober tot in maart'. Er worden kleine invasies gemeld in 1965-1966 en 1971. Verder wordt gesteld dat het meestal om solitaire vogels gaat, met een maximum van 8 ex. te Brasschaat (A) op 23 maart 1972. Een onderzoek van alle Vlaamse waarnemingsoverzichten vanaf de winter 1994-1995 die verschenen in het tijdschrift

Oriolus / Natuur.oriolus leverde slechts uit een minderheid van de winters tot en met 2004-2005 gegevens op van Noordse Goudvinken.

- Voor de winter 1997-1998 werden in de periode tussen 21 oktober en 14 februari vier waarnemingen doorgegeven van in totaal zeven vogels. De waarnemingen dateerden uit de maanden oktober, december (2) en februari, en waren gespreid over alle Vlaamse provincies behalve Vlaams-Brabant.
- In 1999 was er een waarneming te Knokke (W).
- Een werkelijke invasie vond plaats in de winter 2001-2002. In de periode 14 oktober tot en met 21 maart werden toen in totaal ca. 150 vogels waargenomen. De meeste waarnemingen kwamen uit de oostelijke helft van Vlaanderen, met ten westen van de lijn Antwerpen-Brussel slechts uit drie gemeenten observaties (één gemeente in Vlaams-Brabant en twee in Oost-Vlaanderen). Er werden groepjes van 10 en meer vogels genoteerd

te Herselt (VB), Mol-Postel (A), Geel (A) en Willebroek (A) (Symens 2002).

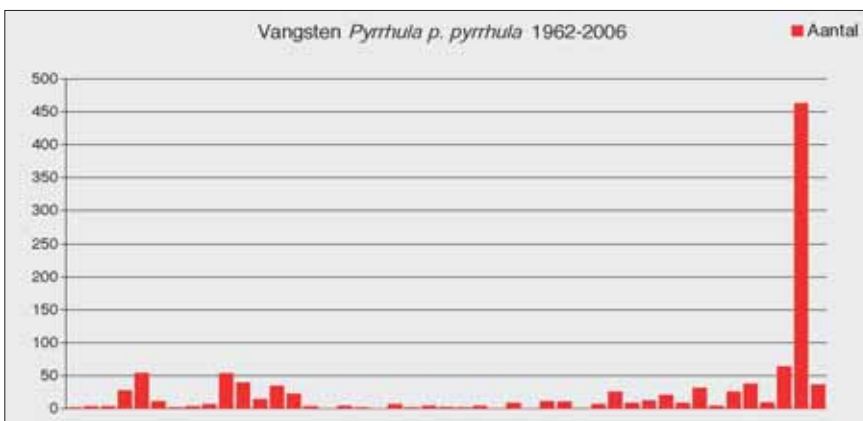
- Twee waarnemingen, van in totaal acht exemplaren, uit 2002-2003: op 17 november 2002 en 26 januari 2003.

Het beeld van zeldzaamheid op basis van veldwaarnemingen kan enigszins worden bijgesteld wanneer de gegevens van het Belgisch Ringwerk er worden bijgehaald voor de periode 1962-2006. Deze gegevens hebben betrekking op heel België. Uit deze dataset blijkt dat in elk jaar behalve 1992 van de vermelde periode Noordse Goudvinken werden vastgesteld in België. Uit figuur 12 zijn de in VLAVICO 1989 gemelde invasies van 1965-1966 en 1971 eveneens af te leiden. Daarnaast blijkt dat ook later in de jaren '70 nog enkele goede jaren voorkwamen. Vervolgens volgde een lange periode met zeer lage aantallen (steeds < 10 vogels per jaar). Vanaf de jaren '90 is een opleving merkbaar, met een torenhoge piek van de in dit artikel besproken invasies. Er lijkt zich zelfs een bescheiden cyclisch patroon af te tekenen, met om de twee tot drie jaar een piek. Het valt af te wachten of dit in de toekomst zal worden bevestigd.

Het lijkt er dus op dat Noordse Goudvinken zo goed als jaarlijks in ons land opduiken, zij het meestal in lage aantallen. Omdat deze ondersoort moeilijk met zekerheid in het veld te herkennen is wordt ze vooral door ringers geconstateerd. Het was wachten op twee enorme influxen, waarbij de vogels dan nog een vreemd type roep lieten horen, om te ontdekken hoe algemeen Noordse Goudvinken wel kunnen zijn tijdens invasiejaren.

Dankwoord

Hartelijk dank aan de volgende personen, voor hun hulp bij het samenstellen van dit artikel: Marc Herremans (Natuurpunt

Figuur 12. Ringvangsten van Noordse goudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula* in België in 1962-2006 (Gegevens Belgisch Ringwerk, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen).
Figure 12. Ringing data for Northern Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* in Belgium in 1962-2006 (Belgian Ringing Service).

Studie), Magnus Robb (The Sound Approach), Walter Roggeman (KBIN), Gerald Driessens (opmaak kaartjes en determinatie) en Marieke Berkvens (opmaak figuren en tabellen) verdienen een speciaal woordje van dank.

De input van de volgende buitenlandse correspondenten was eveneens zeer waardevol: Jose Luis Copete (Spanje), Andrea Corso (Italië), Jonas Grahn (Zweden), Calle Ljungberg (Zweden), Uwe-Streese Browa (Oostenrijk)

Wouter Faveyts,
Moerbekeplein 24 bus 1,
B- 9500 Geraardsbergen
wouter.faveyts@pandora.be

Referenties

- Alerstam T. 1990. *Bird Migration*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Burton R. 1995. *Vogeltrek*. Uitgeverij De Toorts, Haarlem.
- Constantine M. & The Sound Approach. *The Sound Approach to birding. A guide to understanding bird sound*. The Sound Approach, Poole.
- Cramp S. & Perrins C.M (eds) 1994. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic Vol. VIII. Crows to Finches*. Oxford University Press, Oxford, London and New York.
- Fox T.A.D. 2006. Calls of 'Northern Bullfinches'. *British Birds* (99): 370-371.
- Hagemeyer W.J.M. & Blair M.J. (editors) 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T&A Poyser, London.
- Newton I. 2006. Advances in the study of irruptive migration. *Ardea*. 94(3): 433-460.
- Pennington M.G. & Meek E.R. 2006. The 'Northern Bullfinch' Invasion of autumn 2004. *British Birds* (99): 2-24.
- Ramos, J.A. (ed.) 1995. *Action Plan for the Azores Bullfinch Pyrrhula murina*. Birdlife International. UK.
- Symens D. 2002. Ornithologie in Vlaanderen: winter 2001-2002. *Natuur.oriolus* 68 (4): 203-216.
- VLAIVICO. 1989. *Vogels in Vlaanderen. Voorkomen en verspreiding*. Vlaamse Avifauna Commissie, Bornem.

Samenvatting – Abstract - Résumé

Twee winters na elkaar kreeg Vlaanderen te maken met een opvallende invasie van Noordse Goudvinken *Pyrrhula p. pyrrhula*. Behalve door het hoge aantal vogels dat er bij betrokken was vielen de invasies ook op door de vreemde 'teuter' roep die de dieren lieten horen. In de winter 2004-2005 was er vanaf de laatste week van oktober sprake van opvallende aantallen. De piek viel in de eerste decade van november. Daarna namen de aantallen af, maar heel wat vogels bleven aanwezig tot begin april. In de winter 2005-2006 kwamen de vogels iets later aan, begin november. Opnieuw bleven de ganse winter her en der groepjes overwinteren, tot eind maart. Bij beide invasies waren vermoedelijk duizenden vogels betrokken, maar de tweede invasie was omvangrijker dan de eerste. In beide winters lag de nadruk van de verspreiding op de oostelijke helft van Vlaanderen. De leeftijdsverdeling toonde een overwicht aan eerstejaarsvogels; de geslachtsverhouding leverde een hoger percentage vrouwtjes op. Beide invasies werden ook elders in Europa opgemerkt. De specifieke roep van de vogels laat toe af te leiden dat ze uit Noord-Oost-Europa afkomstig waren. Het ringwerk, dat zich met name tijdens de tweede invasie stevig op het vangen en ringen van Noordse Goudvinken toelagde, leverde een aantal interessante terugmeldingen op. Twee opmerkelijke gegevens van plaatstrouw waren twee verschillende vogels die in beide invasies op dezelfde plaatsen werden gevangen door ringers. Noordse Goudvinken duiken vrijwel jaarlijks in Vlaanderen op, maar de invasies van 2004-2005 en 2005-2006 waren de grootste geregistreerde totnogtoe. Het was de eerste maal dat het specifieke 'teuter' roeptype werd vastgesteld.

Two invasions of Northern Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula* with trumpeter calls in Flanders

*In two consecutive winters Flanders experienced a notable invasion of Northern Bullfinches *Pyrrhula p. pyrrhula*. As well as the large number of birds involved, what also was striking was the peculiar "trumpeter" call which the birds made. In the winter of 2004-2005 there were significant numbers from the last week in October. The peak occurred in the first decade of November. Thereafter the numbers declined, but many birds stayed until the beginning of April. In the winter of 2005-2006 the birds arrived somewhat later, at the beginning of November. Once again groups stayed the whole winter until the end of March. Probably thousands of birds were involved in both invasions, but the second invasion was more extensive than the*

first. In both winters the main distribution was in the eastern part of Flanders. The age distribution showed a predominance of first year birds; the sex ratio showed a higher percentage of females. Both invasions were observed elsewhere in Europe. The specific call of the birds led to the belief that they came from north-eastern Europe. Ringing of Northern Bullfinches provided a number of interesting recoveries. Two remarkable records concerned birds which were trapped by ringers at the same locations in both invasions. Northern Bullfinches turn up almost annually in Flanders, but the invasions of 2004-2005 and 2005-2006 were the largest registered to date. It was the first time that the specific "trumpeter" call type was recognised in Flanders.

Flûtes et trompettes

Deux invasions de Bouvreuils pivoinés nordiques *Pyrrhula p. pyrrhula* en Flandre

*Pendant deux hivers consécutifs, la Flandre a connu d'importantes invasions de Bouvreuil pivoiné nordique *Pyrrhula p. pyrrhula*. Les oiseaux se firent remarquer non seulement par leur nombre considérable, mais aussi par leur chant 'trompetant'. Dès la dernière semaine d'octobre 2004, les effectifs allaient croissant, la pointe se situant la première décennie de novembre. Ensuite leur présence a diminué, mais pas mal d'oiseaux étaient encore présents début avril. Pour l'hiver 2005-2006, l'arrivée eut lieu en novembre et une fois de plus les oiseaux sont restés tout l'hiver jusqu'à fin mars. Chaque invasion était marquée par des milliers d'individus, mais la seconde était plus importante que la première. Dans les deux cas, le gros de l'invasion se situait dans la partie orientale de la Flandre et la plupart des oiseaux étaient des individus de première année avec une prédominance de femelles. Les deux invasions se sont également fait remarquer ailleurs en Europe. Le chant spécifique permet de supposer que les Bouvreuils étaient originaires du Nord-Est de l'Europe. Lors de la seconde invasion, il y a eu quelques reprises intéressantes d'oiseaux bagués. Deux individus distincts ont été capturés lors des deux invasions aux mêmes endroits par des bageurs. Les Bouvreuils pivoinés nordiques apparaissent annuellement en Flandre mais les invasions de 2004-2005 et de 2005-2006 figurent parmi les plus importantes enregistrées jusqu'à ce jour. C'était la première observation du cri "trompetant" typique de cette espèce en Flandre.*